Martine Rostadmo [f. 1980] er medisinsk redaktør i Tidsskriftet.

Foto: Sturlason

Myggen stikker, og noen stikkes oftere enn andre. Konsekvensene av zikaepidemien rammer kvinner, og fattige gravide rammes hardest

Zika – mer enn uflaks

I Uganda er ikke myggbårne sykdommer noe nytt – i en frodig skog som heter Zika har det vært forsket på myggbårne virus siden 1930-årene. I 1947 ble det isolert et flavivirus som ble oppkalt etter denne skogen (1). Zika betyr gjengrodd (2), og viruset har da også levd i skyggen i nesten 70 år. Inntil nå.

I februar 2016 ble zikaepidemien erklært som global folkehelsekrise av Verdens helseorganisasjon, og det er anslått at millioner av nye sykdomstilfeller vil oppstå om viruset fortsetter å spre seg slik det hittil har gjort (1). For gravide kan en zikainfeksjon være katastrofal. Foreløpige resultater fra en pågående studie i Brasil viser fosterskader hos nærmere en tredel av tidlig smittede gravide, blant annet i form av øyemisdannelser, hjerneskader og intrauterin død (3).

Helsemyndighetene i flere søramerikanske land har bedt kvinner om å utsette å bli gravide til 2018 (4). Slik gir de den enkelte kvinne ansvaret for å unngå at flere syke barn blir født. Ansvaret deles øyensynlig ikke av potensielle fedre, ettersom menn ikke omfattes av oppfordringen – dette til tross for at zika også smitter seksuelt (1).

Dessverre har ikke kvinnene i Sør-Amerika tilstrekkelig kontroll over sin egen fertilitet til å kunne ta dette ansvaret alene. Rundt 23 millioner kvinner i Sør-Amerika og Karibia har et udekket behov for prevensjon (5). Hvert femte barn i Brasil blir født av en tenåringsjente (6), det tilsvarende over en halv million fødsler i året. De færreste av disse svangerskapene er planlagt – i land med dårlige velferdsordninger er det særdeles lite gunstig å bli tenåringsmor. Myndighetenes anbefalinger vil derfor neppe hjelpe så mye på antall graviditeter.

Derimot kan man se for seg at det vil bli flere utrygge aborter. Abort er ulovlig i store deler av Sør-Amerika. I Brasil er det en strafferamme på 1–3 års fengsel, mens El Salvador sidestiller abort med mord og kvinnen risikerer 30 år i fengsel (7). Det finnes få gode studier på abort i Sør-Amerika, fordi det sannsynligvis er stor underrapportering. Men raten for utrygge aborter var i 2008 anslått å være like høy som i Afrika sør for Sahara, 31 per 1 000 kvinneår (8). Organisasjonen Women on Web sender abortinduserende medikamenter i posten til kvinner som er smittet av zika, men i Brasil blir nå disse forsendelsene stoppet (9). Kvinnene står igjen med enda mindre trygge alternativer.

Utrygge aborter kan medføre komplikasjoner, inklusive død (7). Komplikasjonsraten er høyere for kvinner i lavere sosiale lag, sammenfallende med at de oftere får aborten utført av ikke-leger (10). Dessverre har fattige gravide også større risiko for å bli smittet av zika: Myndighetene anbefaler dekkende klær, sanering av vannpytter, myggspray og aller helst at man oppholder seg i høyder over 2 200 meter. Noen kan gå fra sitt svale hus til sin svale bil og kjøre til en slektning i høyden. Andre må bli i slummen, der myggen trives. Det blir mange små vannpytter der søppelet ikke tømmes. Og det er mye bar hud der det ikke er aircondition.

Situasjonen for kvinner i Sør-Amerika er ikke helt ulik situasjonen for kvinner i USA og Europa under rubellaepidemien i 1960-årene (11). Før vaksinen ble innført i 1978 var rubella en fryktet sykdom for gravide. Døvblindhet, hjertefeil, mental retardasjon og mikrokefali kunne være konsekvensen for barnet dersom mor ble smittet i første trimester. Rubellaepidemien i 1964–65 startet i Europa og spredte seg til USA. Den kom i kjølvannet av thalidomidskandalen, og det var allerede økt bevissthet rundt fosterskader. Rubellaepidemien rammet hvite kjernefamilier i middelklassen, og ressurssterke familier fant frem til leger som ville utføre abort selv om det var ulovlig (12). Dette kom også til å forme den pågående abortdebatten (13). Samfunnet rundt disse kvinnene aksepterte at dersom de ikke så seg i stand til å ta vare på et funksjonshemmet barn, skulle de få slippe (14).

Om dette også vil skje i Sør-Amerika, gjenstår å se. Foreløpig står kvinnene alene med ansvaret, også for de funksjonshemmede barna som blir født. «Zika» er også brasiliansk slang for uflaks eller trøbbel (15). Og for den enkelte er det naturligvis nettopp det – uflaks. Men på et overordnet nivå er dessverre uflaksen satt i system.

Litteratur

1. Petersen LR, Jamieson DJ, Powers AM et al. Zika Virus. N Engl J Med 2016; 374: 1552–63.
2. Zika Forest. https://en.wiktionary.org/wiki/Zika_Forest [13.5.2016].
3. Brasil P, Pereira JP Jr, Raja Gabaglia C et al. Zika virus infection in pregnant women in Rio de Janeiro – preliminary report. N Engl J Med 2016. E-publiseret 4.3.2016.
4. Por epidemia del zika: Viceministro de Salud pide evitar embarazos y usar pantalones en las escuelas. www.elsalvador.com/articulo/nacional/viceministro-salud-pide-evitar-embarazos-usar-pantalones-las-escuelas-99369 [13.5.2016].
5. International Planned Parenthood Federation. Fight Zika virus with better access to contraception and safe abortion as well as anti-mosquito measures, says IPPF. www.ippf.org/news/Fight-Zika-virus-better-access-contraception-and-safe-abortion-well-anti-mosquito-measures-says [13.5.2016].
6. Schuck-Paim C, López D, Simonsen L et al. Unintended pregnancies in Brazil – a challenge for the recommendation to delay pregnancy due to zika. PLOS Currents Outbreaks 2016 Mar 16. Edition 1. <http://currents.plos.org/outbreaks/article/unintended-pregnancies-in-brazil-a-challenge-for-the-recommendation-to-delay-pregnancy-due-to-zika/> [13.5.2016].
7. Amnesty International. El Salvador's total ban on abortion: the facts. www.amnesty.org/en/press-releases/2015/11/el-salvador-total-abortion-ban/ [13.5.2016].
8. WHO. IRIS – International Repository for Information Sharing. <http://apps.who.int/iris/handle/10665/44529> [13.5.2016].
9. Women on Web. Free medical abortions for pregnant women with Zika. www.womenonweb.org/en/page/11475/free-medical-abortion-for-pregnant-women-with-zika [13.5.2016].
10. Dias TZ, Passini R Jr, Duarte GA et al. Association between educational level and access to safe abortion in a Brazilian population. Int J Gynaecol Obstet 2015; 128: 224–7.
11. Zika and microcephaly: Can we learn from history? <http://anthronow.com/online-articles/zika-and-microcephaly> [13.5.2016].
12. The agony of mothers about their unborn. Life 1965; nr. 22: 24–30. https://books.google.no/books?id=8VIEAAAAMBAJ&pg=PA3&dq=%22german+measles%22&hl=en&sa=X&ei=CKvPVPL1KoqygSzlOoCQ&redir_esc=y#v=onepage&q=%22german%20measles%22&f=false [13.5.2016].
13. Bell J. On rubella in pregnancy. BMJ 1959; 1: 686–8.
14. Berman E. How a German measles epidemic stoked the abortion debate in 1965. <http://time.com/3692652/measles-abortion-1960s/> [13.5.2016].
15. zica. <https://en.wiktionary.org/wiki/zika> [13.5.2016].